

Zülfü Livaneli'nin Son Ada'nın Çocukları Eserinin Ekoeleştirel İncelemesi ve Ekopedagojik Yaklaşımlar

Ecocritical Analysis of Zülfü Livaneli's Children of the Last Island and Some Ecopedagogic Thoughts

Ayfer Gürdal Ünal *

ÖZ: Bu bildirinin amacı Greta Gaard tarafından ortaya konan ekoeleştirel yaklaşımın temel sorularına - 1) metin ontolojik "Ben kimim sorusunu nasıl yanıtlıyor? İnsan doğaya tahakküm eden üstün bir varlık olarak mı temsil edilmiş yoksa doğanın bir parçası olarak mı?

2)Anlatı ekoadalet sorusunu nasıl yanıtlamış? Toplumsal dayanışma ve katılımcı demokrasi sorun çözümü olarak var mı? Yoksa çocuklar sorunla başbaşa mı bırakılmışlar?

3) Doğanın rolü nasıl temsil edilmiş? Doğa kurtarılması gereken bir varlık olarak mı yoksa kendine ait gücü olan bir varlık olarak mı temsil edilmiş? metnin verdiği yanıtları ortaya koyduktan ve ekoeleştirel gözle metni inceledikten sonra çocuklar için yaratılmış çevre edebiyatını seçerken düşünülmesi gereken ekopedagojik yaklaşım kriterlerini tartışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk Edebiyatı ,Ekoeleştiri, Ekopedagoji, Zülfü Livaneli,Son Ada'nın Çocukları

ABSTRACT: Analysis of Zülfü Livaneli's Son Ada'nın Çocukları (Children of the Last Island) from an ecocritical perspective and some thoughts on the criteria of choosing environmental literature with an ecopedagogical approach

The aim of this paper will be to analyse Zülfü Livaneli's Son Ada'nın Çocukları (Children of the Last Island) novel from an ecocritical perspective by asking the text 3 fundamental questions proposed by Greta Gaard:

- 1) How does the text address the ontological question, "who am I?" Does the text suggest an antidote to the logic of domination?
- 2) How does the text define the ecojustice problem? Does the text reject hierarchy in favor of community and participatory democracy? Are children left alone to solve ecojustice problems originally created by adults?
- 3) What kind of agency does the text recognize in nature? Does nature have its own agency or is it represented as a damsel in distress?

After presenting the answers of the text a brief discussion will follow on the ecopedagogical approach in choosing environmental literature for children.

Keywords: Children's literature, Ecocriticism, Ecopedagogy, Zülfü Livaneli, Son Ada'nın Çocukları

1.GİRİŞ

Çocukluğum öyle şanslı bir dönemde ve yerde -Beylerbeyi- geçti ki hala tırmanacak ağaç vardı. Topladığımız papatyalarla başımıza çelenkler takıp kendimizi prenses gibi hissederdik. Kazların kırmızı renkten hiç haz etmediğini kırmızı paltomuzla kovalanınca öğrenir bir daha da unutmazdık. Taze yumurtanın ılık olduğunu yaşayarak öğrenir, eğer tavuk tek bir yumurta yumurtlamışsa onu kardeşinle paylaşmak gerektiğini de yarım yumurta yiyerek bilirdik. Kara dutun elbise boyadığını lekeyi görünce anlar, azarı یشitince de bir dahaki sefere dikkat kesilirdik. Onun için 2002 yılında bir arkadaşımın oğlu ilk kez gördüğü keçiye bakıp "Boynuzları demirden mi" diye sorduğunda gülsek mi ağlasak mı bilememiştik.

Richard Luv, 2005 te yazdığı Doğadaki Son Çocuk¹ isimli eserde bu sorundan doğa eksikliği sendromu olarak söz eder ve bu sendromun özellikle şehirlerde artan oranlarda görüldüğünü, şehirlerde yaban hayat yok olduğundan çocuk ile doğanın bağının kesildiğini ,çocukların doğaya yabancılaştığını anlatır.

Çocuk, çevre ve doğa konusunu tüm teorik boyutları ve yurtdışındaki çevre ve doğa eğitimi örnekleri ile derleyen bir kitap yeni yayımlandı. Prof. Bekir Onur'un Çocuk, Çevre ve Doğa- Çevre ve Yurttaşlık Eğitimi kitabını² da çok yararlı bir kaynak eser olarak burada zikretmek ve şu sözlerini paylaşmak isterim.

* Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Görevlisi , Ayfer.Unal@tuyap.com.tr

¹ Louve, Richard. (2005) *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature Deficit Disorder* Chapel Hill, NC: Algonquin Books.

² Onur, Bekir. (2016) *Çocuk, Çevre ve Doğa- Çevre ve Yurttaşlık Eğitimi*. İmge Kitapevi. Ankara.

Bütün dünyada çevre/doğa eğitiminin başlangıçta "koruma" düşüncesiyle sınırlı olduğu görülmektedir. Daha sonra bunun yeterli olmadığı, konunun sosyolojik,ekonomik,siyasal,etik boyutunun da dikkate alınması gerektiği fark edildi. Bu da yetmedi;insanoğlunun doğanın bir parçası olduğu ,insanın bütün bilgi,beceri,tutum ve değerlerini işin içine katmak gerektiği görüldü. Sonul amacın aktif,farkında,sorumlu yurttaşlar yetiştirmek olduğu anlaşıldı. (Onur, 2016,s14)

Dünya, bir çok yerinde küresel ısınmanın, ormansızlaşmanın, hava kirliliğinin, zehirli atıkların imhası sorununun, yok alan hayvan türleri ve endemik bitkilerin yarattığı sorunlar ile boğuşmakta. Bu sorunlara yaklaşım farkları, çelişen çıkarlar toplumsal huzursuzluklara yol açmakta. Bu artan sorunlara çocuk edebiyatı açısından hangi sorularla yaklaşılmalı konusu ise Julia Mickenberg ve Philip Nel tarafından şöyle ele alınmış.

-Çocuklara ne tür edebiyat uygundur?

- Güncel sorunlar (küresel ısınma,terörizm,şirket açgözlü hırsları,politik yozlaşma) konusunda çocuklara bilgi vermek ya da haberdar etme konusunda yetişkinlere düşen sorumluluk nedir?

-Hangi noktada çocukları "koruma" sonlanıp "geleceğe hazırlık" başlamalıdır?

Mickenberg ve Nel'in³ dilimize de Asi Çocuklara Öyküler- Radikal Çocuk Edebiyatından Seçme Parçalar” (Dipnot Yayınları) olarak çevrilen Tales For Little Rebels isimli eseri bu sorulara yanıt arayan ve gelecek kuşaklara ilham veren somut edebi örnekler içerir.

Ekoeleştiriden ekopedagojiye giden yoldaki bilimsel çalışmaların tarihçesini ve çocuk edebiyatı ile ilişkilerini incelemek için iyi bir kaynak kitap Wild Things : Children's Culture and Ecocriticism 'dir.⁴ Bu sunumun zaman kısıtlaması nedeni ile tarihten bahsetmeyip derinleşmek isteyenler için kaynak belirtmekle yetineceğim.

Bir de Ankara Üniversitesi'nden Doç.Dr Canan Aslan'ın Çocuk edebiyatı yapıtlarının çevre sorunlarını yansıttığı bağlamında incelenmesi isimli makalesini anmak isterim. 2015 yılında yayımlanan bu güncel çalışmada da ilk baskıları 2014-2015 yılında yapılan ve çevre konularını ele alan 10 yazınsal kitapta çevre sorunlarının yansıtılışı incelenmiştir.⁵

2.AMAÇ

Bu çerçeveden sonra 1. Uluslararası Balkan Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Kongresinde sunacağım bildirinin amacını ortaya koymak isterim.

Doğa ve çevre konularına eğilen çok sayıda eser arasında en uygunlarını saptamak ve çocuklara bu tür eserleri sunmak konusunda Greta Gaard'ın geliştirdiği sorular yol gösterici olmakta ve metne uygulandığı zaman net bir sonuç vermektedir. Bu sorularla yapılan uygulamalardan bir örneği Beatrix Potter'ın eserlerine uygulanan Eithne O'Connell 'ın Ecocriticism, Ecopedagogy and Life and Works of Beatrix Potter makalesinde⁶ bir diğerini

³ Mickenberg, Julia ve Nel, Philip (2008). *Tales for Little Rebels: A collection of Radical Children's Literature*. (eds). New York: New York Up.

⁴ Kidd, Kenneth ve Dobrin, Sydney. (2004). *Wild Things: Children's Culture and Ecocriticism*, Wayne State University, Detroit.

⁵ Aslan, C. (2015). *Çocuk edebiyatı yapıtlarının çevre sorunlarını yansıttığı bağlamında incelenmesi*. International Journal of Human Sciences, 12(2), 1818-1852. doi:10.14687/ijhs.v12i2.3482

⁶ O'Connell, Eithne (2014) " Ecocriticism, ecopedagogy and Life and Works of Beatrix Potter", *Politics and Ideology in Children's Literature*, s 31-44, Four Courts Press, London.

Ayfer Gürdal Ünal'ın Yürüyen Çınar Resimli Kitabının Ekoeleştirel Analizi başlıklı bildirisinde görmeniz mümkündür.⁷

Bu bildiride ise Wisconsin Üniversitesi profesörlerinden Greta Gaard'ın ekoeleştirel sorularını Zülfü Livaneli'nin *Son Adanın Çocukları* isimli roman metnine uyguladıktan sonra çevre konulu kitaplarla çocukları buluştururken düşünmememiz gereken ekopedagojik öğeleri yine Greta Gaard 'da atıfla belirteceğim.

3. Greta Gaard'ın Metne Uygulanacak Soruları

1. Metin ontolojik bir soru olan "Ben kimim" sorusunu nasıl yanıtlar. İnsan kimliği doğa ile ilişki içinde mi yoksa doğaya karşı mı konumlanmıştır? Diğer bir deyişle metin tahakküm mantığının karşısına ne koymuştur?

2. Anlatı ekoadalet sorununu nasıl ele almıştır? Anlatıda soruna uygun bir çözüm önerilmekte midir? Hiyerarşi, katılımcı demokrasi ve toplumun çıkarı için red edilmekte midir? Yetişkinler tarafından yaratılan ekoadalet sorununu çözmek konusunda çocuklar bir başına mı bırakılmışlardır yoksa yetişkin yardımı var mıdır?

3. Doğa kendine ait gücü olan bir varlık olarak mı temsil edilmiştir yoksa acı çeken kurtarılması gereken bir varlık olarak mı düşünülmüştür?

Soruları bu şekilde belirttikten sonra bu soruları uygulayacağım metin hakkında da kısa bir bilgi ve özet vermek isterim ki metin ile tanışık olmayanlar da rahatça takip edebilsinler. Zülfü Livaneli'nin *Son Adanın Çocukları*⁸ isimli metni yazarın 2008 yılında yayımlanıp 2009 yılında Orhan Kemal roman armağanının alan SON ADA eserin çocuklar ve gençler için 2014 yılında uyarlanmış halidir.

Son Ada'nın Çocukları, huzur ve mutlulukla bir araya gelmiş insanların yaşadığı, cennet gibi bir adada geçer. Adada toplam kırk aile yaşar ve her bir aileyi oturduğu evin numarası temsil eder. Mütevazı bir yaşam anlayışının hüküm sürdüğü, paraya bile çok az ihtiyaç duyulan, şiddet ve gücün kullanılmadığı ada, diktatör bir başkanın emeklilik yıllarını geçirmek üzere adaya gelmesiyle sarsılır.

Adadaki olağanüstü düzen ve dostluk anlayışı, zorba başkanın gelişiyi birlikte şekil değiştirir. Başkanın yaptığı ilk iş, ada halkı tarafında çok sevilen, yol boyunca gölgelik yapan ağaçların budanması olur. Pek itiraz görmeyen bu dayatmanın sonrasında ise başkanın talebi ve yönlendirmesi doğrultusunda yönetim kurulu oluşturulur. Başkan, ada halkını, adaya "medeniyet" getireceği fikri ile etkiler. Adanın asıl sahipleri olan martıları düşman ilan eder. Kurul kararı ile martıların öldürülmesi kararı alınır. Böylelikle martıların el koyduğu adanın en güzel koylarına beş yıldızlı oteller yaptırılacaktır. Bu duruma itiraz edenler olsa da başkanın gücü karşısında etkisiz kalırlar. Martıların katliamıyla artık adada hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Martıları yok etmesi için adaya tilkiler getirilmiştir. Bu yöntemle martılar azalır fakat bozulan doğa dengesi yılanların çoğalmasına neden olur. Yılanlar ada halkına zarar verince bir uzmana danışılır. Uzman adanın her yerine direkler diktirerek leyleklerin adaya yerleşmesini sağlamak ister. Leyleklerin yılan sayısını azaltacağını düşünür. Fakat leylekler adaya uğramazlar. Uzman ada halkını dolandırarak kaçır. Ada halkı son ümit, başkanın yönlendirmesiyle ormanı kontrollüce yakıp sorunlarından böylelikle kurtulmak isterler. Ama yangın tüm adayı küle çevirir. Yangından geriye kıyıdağı tekne, bakkal ve en kıyıdağı iki ev kalmıştır.

Başkanın iki torununun dışında adada yaşayan iki çocuk vardır. Bunlardan biri romanın anlatıcısı

⁷ Ünal, Gürdal Ayfer .(2011). "An Ecocritical Analysis of a Children's Picture Book:Yürüyen Çınar", *The Future of Ecocriticism-New Horizons* , eds(Oppermann,Serpil, Özdağ Ufuk, Özkan,Nevin ve Slovic,Scott), s202-208,Cambridge Scholars, Newcastle upon Tyne.

⁸ Livaneli,Zülfü (2015), *Son Ada'nın Çocukları*, 17.baskı, Doğan Egmont Yayıncılık.

diğeri ise bakkalın dilsiz oğludur. Anlatıcının ve ailesinin mücadelesi, dilsiz çocuğun martıları yaşatma savaşı; tüm adayı yaktıktan sonra gerçeği gören ada halkının hüzünlü hikâyesi, başkanın adadan gitmesi ve geri kalanların bir fidan dikerek yitirdikleri adayı tekrardan oluşturmaya çalışmaları son bulur.

Livaneli'nin bu anlatısına Greta Gaard'ın ilk sorusunu sorarak başlayalım:

Metin ontolojik bir soru olan "Ben kimim" sorusunu nasıl yanıtlar. İnsan kimliği doğa ile ilişki içinde mi yoksa doğaya karşı mı konumlanmıştır? Diğer bir deyişle metin tahakküm mantığının karşısına ne koymuştur?

Anlatıda başkandan önce başkandan sonra diye betimleyebileceğimiz iki dönemde insan /doğa ilişkisinde değişim görürüz. Adaya başkan gelene kadar ada, halkı martılarla, dost, sevgi dolu komşuluk ilişkileri içinde yaşayan bir son sığınaktır. Doğa ellenmediğinden dallar birbirine girip eşsiz bir gölgelik oluşturmuştur. Romanın anlatıcısı martılardan "adanın gerçek sahipleri" diye bahseder. Hatta dillerini bile anladıklarını şöyle ifade eder.

"Bu beyaz gölgelerle öyle içli dışlı olmuştuk ki,artık neredeyse onların kendi aralarında konuştuğu dili öğrenmiştik.Ne zaman kızıyorlar,ne zaman aşk sesleri çıkarıyorlar,ne zaman yavrularını azarlıyorlar anlayabiliyorduk. "(Livaneli,,2015,s 18)

Livaneli kurduğu ikili karşıtlık ilişkisinde anlatıcının deyimiyle ağır akan bir su gibi acele etmeden yaşayıp giden ada halkının karşısına adanın tarihi ve talihini sonsuza kadar değiştirecek "O'nu" çıkarır. O, eski bir diktatördür. İlk karşılaşma sakin geçer. Olacakların sezdirilmesi ise başkanın kız torununun sesinden olur.

"Of ,dede,niye buraya geldik ki,her şey çirkin,yamuk yumuk,şuradaki pis çocuklar bile." Yamuk yumuk diye bahsedilen adadaki herkesin bağına bastığı bakkalın dilsiz oğludur.. Doğanın oluşuna başkanın tepkisi ve doğaya bakış açısı doğal gelişmiş, birbirine sarılıp gölgeli yol oluşturmuş ağaçları budatması ile iyice belirgin olur. Başkanın adamları ağaçları yeşil duvar oluşturacak şekilde kesip biçerler ..Ada halkı mutlaka yanlış anlaşılma olduğunu, başkanın böyle bir emir vermiş olamayacağını düşünerek başkana koştuklarında işittikleri şudur.

Siz belki uzun yıllardır burada yaşadığınız için gözünüzün önünde olup biten bazı düzensizliklere,kargaşaya alışmışsınız.Her şeyi kendi haline bırakmışsınız.Oysa insan toplumları böyle yaşayamaz.Hem kendine hem oturduğu yere çekidüzen vermek medeniyetin gereğidir..... Bundan böyle o yoldan gelip geçerken iki yanınızdaki düzgün,insan eli değmiş,ferahlanmış ağaçları göreceksiniz ve adanızla gurur duyacaksınız. (Livaneli 2015,s45)

Bu iki alıntı eski başkanın doğa üstündeki tahakkümcü bakış açısını açıklamaya yetse de ben martılara reva gördüğünü de belirterek Greta Gaard'ın ilk sorusuna metnin sunduğu yanıtı tamamlamak isterim. İlk verdiği emre ada halkının itirazını gören başkan çoğunluğu kendinden olan bir ad yönetim kurulu oluşturarak bundan böyle kararları bu kurulun alması gerektiğine ada halkını ikna eder. Yönetim kurulunun kura ile seçilen iki üyesinden biri anlatıcının yazar dayısıdır. Başkan'ın temsil ettiği tüm değerlerin karşısını, vicdanın sesini temsil eder. Bir gece ada tarihinde hiç duyulmamış bir ses duyulur. 3 el silah sesi. Martılar çılglık çılgılığa bağırılmaktadır. Başkan kendisine kast edenler olduğunu ,terasta düşman yürümekte olduğunu anlatır. Tüm evler tek tek aranacaktır. Ancak yazar dayının sorgulaması ile yürüyenin düşman değil martı olduğu ortaya çıkar. Başkan martıları kafasına takmıştır. Adanın en güzel kıyılarını kapladıklarını,insanların denize girmesini engellediklerini anlatır." Medeniyet insanın doğayı istediği gibi denetim altına almasıdır diyerek martılara savaş açılmasını önerir. İkili karşıtlığın diğer ucundaki yazar dayı bu sava şöyle yanıt verir:

"Martılar, bizler buraya gelmeden binlerce yıl önce de bu adanın sahip sahipleriydi.Kaç kuşaktır yumurtalarını buraya koyup yavrularını bu kıyıda yetiştirdiler,onlara uçmayı avlanmayı öğrettiler.Bize de hiçbir zararları yok. Martılara karşı duyulan bu büyük öfkeyi ve yok etme amacını anlamıyorum ama

biliyorum ki bu adadaki doğal uyumu bozmak istemeyen sizler, kurulun "martı savaşı" dediği uygulamaya zaten izin vermeyeceksiniz."

Ancak işler yazarın umduğu gibi gitmez. Önce martılarla mücadele başlar,martıların yumurtalarını yemek üzere ve adaya tilkiler salınır. Martılar azalınca adayı yılanlar basar çünkü doğal uyum bir kez bozulmuştur..

Bu noktada anlatının doğaya bakıştaki iki farklı anlayışı nasıl ortaya koyduğunu gösterebildiğimi düşünüyorum.

Buradan Gaard'ın ikinci sorusuna geçeceğim.

Anlatı ekoadalet sorununu nasıl ele almıştır? Anlatıda soruna uygun bir çözüm önerilmekte midir? Hiyerarşi, katılımcı demokrasi ve toplumun çıkarı için red edilmekte midir? Yetişkinler tarafından yaratılan ekoadalet sorununu çözmek konusunda çocuklar bir başına mı bırakılmışlardır yoksa yetişkin yardımı var mıdır?

İlk vurgulanması gereken aydın dayının ada halkını eski diktatör başkan ve onun yaptıkları konusunda uyarmasıdır. Başkanın adaya geleceğinin duyulması ile birlikte yazar dayı geçmişte başkanın diktatör olduğu dönemdeki sert uygulamalarını,her şey karar vermesini,özgürlükleri kısıtlamasını anlatır. Eskiden daha kolay yönetebilmek nasıl insanları birbirine düşman ettiğini hep anlatır.Adada da bunların olabileceğine dair uyarısını yapar. Ancak başta genç yeğen olmak üzere ada halkı bu uyarılara itibar etmez. Emeklilik döneminde başkanın huzur istediği için adayı seçtiğini düşünmek isterler. Genç yeğen babasının sözünü anımsatır. "İyiler her zaman kötülerini yenecek kadar güçlüdür.Yeter ki güçlerini farkına varıp birleşsinler. Ancak dayı bu söze keşke hayat masallardaki gibi olsaydı diye yanıt verir. Gerçekten de hayat masallardaki gibi ilerler ancak masallardaki bencil devin yerini bu kez başkan almıştır. Önce adalılar bir yönetim kuruluna ihtiyaçları olduğuna inanır. Sonra yönetim kurulunda çoğunluğu elde edebilecek biçimde seçimleri ayarlar. Sonra adalıların bütün adanın çıkarını düşünerek karar almasını çeşitli biçimlerde engeller. Başkanın ada yaşamındaki varlığını her geçen gün hisseden ada halkının olanları hep iyiye yormasını küçük anlatıcı şöyle izah eder. "Hiçbir şeyi eleştirmiyor,sorular sormuyor,karşı çıkmıyorduk. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın diyor ama yılanın bize de dokunacağını hesap etmiyorduk. "(Livaneli, sayfa57) Sonunda iş martıların imhasına kadar gelir. Kararı ada halkına oylama yaptırarak aldıracaktır Yazar dayı ve genç anlatıcı yeğen ev ev dolaşarak bu kararın yanlışlığını anlatır. Görünüşte tüm ada halkı böyle bir vahşi karara karşıdır. Ancak başkan öyle bir konuşma yapar ki önce aba altından sopa gösterir ;tapusu olmayan ada sakinlerini evlerinden olmakla tehdit eder. Sonra yıllardır fıstık çamlarından topladıkları fıstıkla geçinen halkı muazzam turistik tesisler yapmak ve çok zengin olmak vadiyle yüreklerine umut tohumu serper. Sonunda korkunç planına onay alır. Yumurtaları kırıp martıları yok edeceklerdir. Bu durumu geri çevirebilmek için genç anlatıcının yanında yazar dayısı ve annesi vardır. Kapı kapı dolaşıp barışa çağrı duyurusu dağıtır. Duyurunun ekoeleştirilme açısından en önemli cümlesini alıntılıyorum

Martılar bu adanın barışçıl sahipleridir,bizim komşularımızdır.Bizlerden çok önce bu adaya yerleşmiş ve binlerce yıldır burayı yurt edinmişlerdir. Bize hiçbir zararı dokunmayan bu masum canlıları katletmek vicdansızlıktır. Bu nedenle siz sevgili barışsever adalıları bu insanlık suçuna ortak olmamaya ,barış ve huzurun bayrağını yükseltmeye çağırıyoruz. (Livaneli,2015,s98)

Komşularımız sözcüğü önemlidir. Dünyanın üstünde yaşayan canlıları eşit haklara sahip varlıklar olarak gösterir ve ekoeleştirilme açısından arzulan bir bilinci kazandırır. Anne ve dayı başkan tarafından barış numaralarıyla toplumun huzurunu bozmakla suçlanır.

Ama annenin bu çağrısından sonra komşular bu cinayete ortak olmaz . Martılara müdahaleyi bir tek başkanın adamları tüfeklerle yaparlar. Martılar çığlık çığlığa yumurtalarını bırakıp kaçarlar. Doğanın dengesi artık bozulmuştur ancak başkan amacına tam ulaşamamıştır. Bu noktada yetişkinlerin çocukları bu mücadelede kiminin doğrudan kiminin de olaya katılmayarak dolaylı olarak yalnız bırakmadığı sonucuna varabiliriz. Fakat başkana ve yöntemlerine net bir karşı çıkışta yoktur.

Bu net karşı çıkış ancak daha sonra olabilecekti. Ne zamanki martılar adadan uzaklaşınca ve tepkilerini bir sonraki soruda anlatacağım biçimde gösterince adaya martı yumurtalarını çalıp yiyen tilkiler getirilir. Tilkiler hızla martı yumurtalarını yiyince , yılanlarla beslenen martı sayısı azalınca aday yılanlar basar. Yılanları yok edebilmek için kontrollü yangın çıkarılıp tilkilerden kurtulma planı yapan Başkan'ın planına doğa şiddetli bir rüzgar ile karşılık verir ve çıkan yangında ada üzerindeki iskan yok olur. İşte bu noktada küçük anlatıcı korku sınırını aşarak adalılara bir konuşma yapar ve bütün olayların sorumlusu olan Başkan'ı gösterir. Ada halkı nihayet gerçeği kavrayıp başkana gitmesini söyler. Hala direnen Başkan'ı 2 küçük torunu "Dede yeter artık. Görmüyor musun ,insanlara hayvanlara neler yaptığını. İnat etmeyi bırak, bütün yaptıkların yanlışlığı kabul et . Burada istenmiyorsun. Utanıyorum senden. Kardeşimle gidiyoruz bu adadan" diyerek pes ettirirler.

Geride kalanlar Başkan'a boyun eğdikleri ve adım adım içine sürüklendikleri zulmün ne kadar kötüleşebileceğini öngöremedikleri için adalarından olmuşlardır. Yani başta martılara uygulanan zulüm ve şiddet dönüp herkesin kaybına yol açmıştır. Anlatının sonunda yazar dayı küçücük bir fidanı dilsiz çocuk ile anlatıcı yeğenine uzatır ve ilk fidanı dikmelerini ister. Sonra da yeğenin kulağına "Sevgili dostum, artık adamızı eski haline getirmeyi biz büyüklere bırak .Şimdi senin görevin hikayemizi anlatmak.Sadece hikayemizi anlat "der.

Bu öğüte Greta Gaard'ın ikinci sorusu açısından bakarsak nesiller arası bir dayanışma ve işbirliği ile çevrenin yeniden inşa edileceği ve alınan derslerle tüm canlılar için ekoadalet sağlanacağı, hırstan tahakkümden açgözlülüğten uzak bir dünyada yaşamın süreceğini en azından kurgusal son adada böyle olacağını düşünebiliriz.

"Doğa kendine ait gücü olan bir varlık olarak mı temsil edilmiştir yoksa acı çeken kurtarılması gereken bir varlık olarak mı düşünülmüştür?" Greta Gaard'ın ekoeleştiril sorularının üçüncüsüyü. Bu anlatıda doğanın kendine ait bir gücü olan varlık olarak temsil edildiğini görürüz. Bu sonuca nasıl varıyoruz?

Martıların yumurtalarına ve kendilerine ateş edildikten sonraki tepkileri bizi bu sonuca götürür. Martılara ateş edildiği yumurtalarının büyük bölümünün imha edildiği günün ve yazar dayının "Bir yerde kötülük varsa, oradaki herkes biraz suçludur " sözünü ettiği günün ertesidir. O gece sabaha karşı adanın ilk martı hücumu başlar. Sahilden aldıkları büyük taşları yüksekte evlerin çatısına bırakırlar. İntihar komandoları gibi kendilerini evlerin camlarına çarpmak ve bomba etkisi yaparak camları kırmak suretiyle feda ederler. Ada halkı başkana müthiş bir öfke duyar. Başkanın karşısına dikilir. Başkan ise "Camları kiremitleri ben mi kırdım ? Sizi içeri ben mi hapsettim .Medeni insanlar olarak kafa kafaya verip,bu beladan nasıl kurtulacağımızı düşüneceğimize birbirimizi suçluyoruz " diyerek öfkeyi tekrar martılara yönlendirmeye çalışır. Yazar dayı "Kuşları öldürmek medeniyet değildir diye haykırırken martıların ikinci hücumu başlar. Martılar pike yapıp toplaşanları gagalamaktadırlar. Herkes içeri kaçar. Bir müddet sonra korku unutulur.Hayat devam eder. Fakat bu sefer martılar 14. nolu evin sakini marangoz amca balığa çıkmışken saldırırlar. Yüzlercesi korkunç çığlıklarla amcanın başını gagalarlar. Kaçınmak isteyen amca dengesini kaybedip suya düşer.Bir daha onu gören olmaz. İşte tam bu sırada Başkan adaya tilki getirerek bu iki türü birbiriyle

çarpıştırmayı ve rahat etmeyi önerir. Yazar dayının ekolojik denge itirazı bu korku ortamında duyulmaz olur.

Bu noktada insan eliyle doğayı yok etme olgusunun karşısına insan eliyle doğaya destek de olunabileceğini göstermek için dilsiz çocuğun yaptığından da bahsetmek gerekir. Dilsiz çocuk yumurtalara ilk saldırının olduğu gün yılmadan tek başına toplayabildiği iki yumurtayı toplamış o yumurtaları kümeslerindeki tavuklara verip kuluçka süreçlerinin tamamlanmasını ve iki yavru mantının doğmasını sağlamıştır. Yok eden insanın zulmüne karşı var oluşa destek olan insanın iyiliği, Livaneli'nin insanın iyiliğine duyduğu umudun da bir göstergesi olarak okunabilir. Belki de büyüklere değil de çocuklara ,geleceğe anacak onların sahip çıkabileceklerine dair bir inançtır bu.

Greg Garrard'ın Ekoeleştirici Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar kitabının girişinde belirttiği gibi "Ekoeleştirici en geniş tanımla, insanla insan dışı arasındaki ilişkinin insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve bizzat "insan " kavramının eleştirel incelemesidir."⁹

Böyle düşündüğümüz zaman Zülfü Livaneli'nin bu eseri insanın doğadaki yerini, insanın doğada yaşayan canlılara olan sorumluluğunu ve onlarla kurduğu ilişkinin niteliğini, insan davranışlarının ,hırsının, tahakküm arzusunun doğaya etkisi, insan hırsına karşı susma davranışı göstermenin de suça ortak olmak demek olduğunu , insan hayvan ilişkisini sorgulayan ve sorgulatan bir eserdir. Son ada tekrar inşa edilirken nasıl bir gelecek kurmak istenildiği bir metafor olarak her okurun zihninde kendi gelecek tasavvurunu ve tasavvurda kendisi ile doğa arasındaki ilişkinin niteliğini düşündürecek potansiyele sahiptir.

EKOPEDAGOJİK DÜŞÜNCELER

Greta Gaard , çocukların çevre konularına odaklanan edebiyat eserleri okurken bir taraftan ekolojik okuryazarlığa diğer taraftan sosyal adalet kavramına dikkat edilmesi gerektiğini vurgular ve 6 sınır şart ileri sürer.¹⁰

Ekopedagoji teori ile pratiğin arasında anlamlı bir ilişki olmasını ve pratiğin bu durumda her gün yaptığımız seçimlerle ilişkili olduğunun bilinmesini gerektirir. Örneğin çocuklar çevre ile ilgili, ormanlarla ilgili bir kitap okuyorlarsa bu kitabın sayfaları geri kazanılmış kağıttan olmalıdır.

İkinci olarak sosyal ve tabii çevreyi öğretirken seçilen anlatılar güncel çevresel sorunların kökenlerini aydınlatmalı, ayrıca bu sorunlara yanıt stratejileri hem bireysel hem topluca aydınlatmalıdır.

Üçüncüsü ekopedagoji çocuklara çevre ile çevre ile ilişkileri hakkında farkındalık kazandırdığında eğitimciler çocukları sınıflardan çıkarıp çevrenin İÇİNE ormana,deniz kıyısına,nehirlere, hayvan yaşam alanlarına ve kültürel olarak "öteki " konumunda olanların yaşadığı yerlere götürmelidir.

Dördüncüsü ekopedagoji öğrencilere ödevler verirken sosyal ve doğal çevrenin içinde ödev vermeli, sınıf ödevlerini,grup ödevlerini,hizmet yaparak öğrenmeyi, deneyerek öğrenmeyi,diğer bir ifade ile bilgiyi eyleme koyarken sosyal ve çevresel adalet, sağlık ve sürdürülebilirlik konuları hep odakta tutularak ödevler tasarlanmalıdır.

⁹ Garrard, Greg (2016). Ekoeleştirici Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar, Sayfa 17, Kolektif Kitap.İstanbul.

¹⁰ Gaard,Greta (2009). "Children's Environment Literature:from ecocriticism to ecopedagogy". *Neohelicon* 36:321-334 DOI 10.1007/s 11059-009-0003-7

Beşincisi sürdürülebilirliğin ve karşılıklı bağımlılığın (interdependance) öğretilmesi. Bu noktada insan hayvan ya da insan doğa ayrımının hiyerarşi ve tahakkümü sağlayan ve sürdüren tanımlamalar olduğunu ve otonom bir benin mümkün olamayacağını insanın ancak sürdürülebilir bir çevre içinde var olabileceğini anlatmak. Sosyal adaletsizlik ile sürdürülemez ekonomik pratikler arasındaki bağlantıyı göstermek bu öğretinin parçası olmalıdır.

Sonuncusu hemen şimdi olma durumu. Özellikle çevreye karşı duyarlılığı arttıran çocuk edebiyatı eserlerinin şimdi, hemen eyleme geçmeyi önermesi, değişimin derhal başlamasını vurgulaması hem bireysel hem sosyopolitik düzeyde dünyanın ve dünya üzerinde yaşayan tüm canlıların sağlığını gözeterek derhal değişim talep etmesi gerekir. Seçilecek eserler çocuklara sürdürülebilirlik stratejilerini, aradaki bağları, yabancılaşmadan demokratik toplum oluşturmayı, tüm canlılar için düşünmeyi öğretmelidir. Direniş anlatıları ile nesiller arası, kültürler arası ve türler arası yaşama adanmış toplumlar oluşturulabileceği okutturulmalıdır.

SONUÇ

Zülfü Livaneli'nin Son Ada'nın Çocukları tüm bu kriterleri karşılamaz. Örneğin geri kazanılmış kağıda basılmamıştır. Ancak diğer kavramlar açısından sunacağı çok olumlu iletileri içerir. İnsanın hayvandan üstün olmadığı , hayvan ile bu dünya üstünde komşuluk ilişkisi içinde olduğu gerçeği çok olumlu bir mesajdır. Demokratik katılımı sorgulamanın önemi, sorumluluğumuzdan susarak kaçamayacağımız gerçeği, özellikle ekolojik denge ve karşılıklı bağımlılık kavramları ve doğayı incittiğimizde ergeç incinen taraf olacağımız bu anlatının ekoeleştirel eleğinden olumlu olarak geçen mesajlardır. Çok boyutlu ve çok katmanlı okuma olanağı sağlar. Öğretmene yaratıcı uygulama yapma olanağı veren bir metindir. Gerçekçi ancak umutlu bir sonu vardır.

Değerli şairimiz Can Yücel " Martılar ki sokak çocuklarıdır denizin" demiş. Dilerim daha nice seneler çocuklar ve martılar bir ada vapurunun dümen suyunda bir lokma simidi keyifle paylaşsınlar.